

UVOD

Beskorisne mašine

Mnogi me poznaju kao „osobu koja pravi beskorisne mašine“, pa i dan-danas primim poneku porudžbinu za predmete koje sam osmislio i sklopio oko 1933. godine. U to vreme vladao je „italijanski dvadeseti vek“, sa vrlo ozbiljnim umetnicima, svi časopisi o umetnosti pisali su isključivo o monumentalnim delima, a ja sam bio naprosto smešan sa svojim beskorisnim mašinama; tim pre što su ovi predmeti bili sklopljeni od komada jednobojnog kartona – ponekad bih upotrebio i staklenu kuglu; celu kompoziciju držali su krhki drveni štapići i svilene niti. Delo je moralo da bude vrlo lagano kako bi se vrtelo na promaji, a svila je odlično podnosila stalno okretanje predmeta.

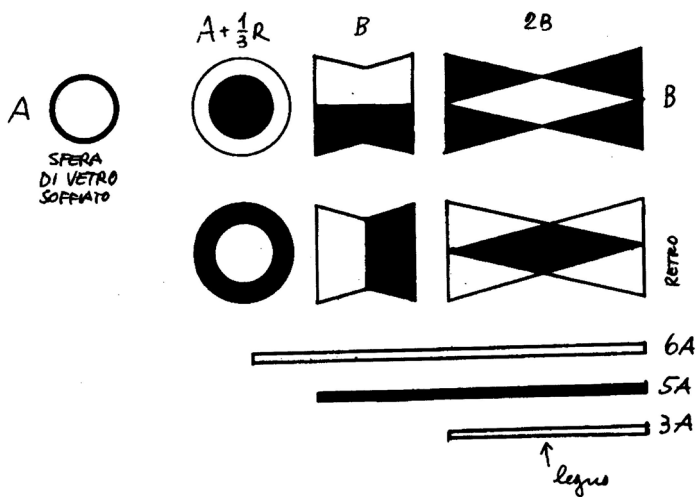
Kako su se samo smejali moji prijatelji, čak i oni koje sam najviše cenio zbog posvećenosti umetničkom radu. Gotovo svi su u svojoj kući imali neku od mojih beskorisnih mašina, ali su ih držali u dečijoj sobi, upravo zato što su bile smešne i nebitne, dok su u dnevnoj sobi čuvali skulpture Marina Marinija (1901-1980), dela slikara Karae i Sironija. Naravno, u poređenju sa Sironijevom slikom, na kojoj možete prepoznati majstorski potez, niko nije mogao da shvati ozbiljno ni mene ni moje kartone i svilene niti.

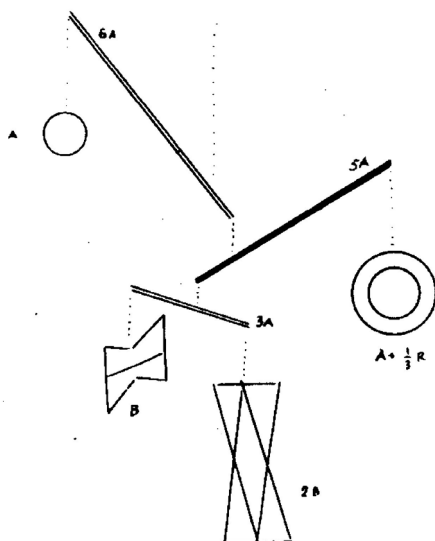
Ovi moji prijatelji su kasnije otkrili da je Aleksander Calder (1898-1976) sklapao kompozicije koje je nazvao *mobiles*, ali je koristio gvožđe obojeno u crno ili u napadne boje; Calder je odmah privukao pažnju i ja sam proglašen za imitatora.

Koja je razlika između mojih beskorisnih mašina i Calderovih mobila? Verujem da valja razjasniti ovo pitanje: osim

činjenice da su se razlikovale po materijalu, bile su drugačije i po postupku sklapanja. Zajedničko im je bilo samo to što je reč o predmetima koji se kače i vrte. Ali postoji puno visećih predmeta, oduvek ih je bilo, a uz to i moj prijatelj Kalder ima preteču – naime, Man Rey (1890-1976) 1920. godine je sastavio predmet sledeći iste principe.

Svi elementi koji čine beskorisnu mašinu su u skladnom odnosu. Pretpostavimo da krenemo od staklene kugle A, od koje izvodimo disk $A + \frac{1}{3}R$; disk dobijamo dodavanjem jedne trećine poluprečnika kugle na prečnik same kugle, a unutar kartonskog diska upisana je veličina kugle. Prečnik ovog diska određuje druga dva geometrijska oblika, B i 2B (jedan je duplo veći od drugog). Zadnja strana ovih oblika je obojena u negativu u odnosu na prednju stranu. Štapići koji drže oblike takođe su proporcionalni prečniku kugle: 3A, 5A, 6A. Cela kompozicija je okačena tako da stoji u ravnoteži i visi na svilenim nitima. S druge strane, priroda mobila je drugačija: čini se da nalazi inspiraciju u biljnom svetu. Za Kaldera bi se moglo reći da je bio prvi vajar drveća; postoje vajari ljudskih figura, životinja, ali nikada nije bilo vajara drveća, u smislu da se bave stvarima koje osciliraju, granama i lišćem s progresivnim dimenzijama.

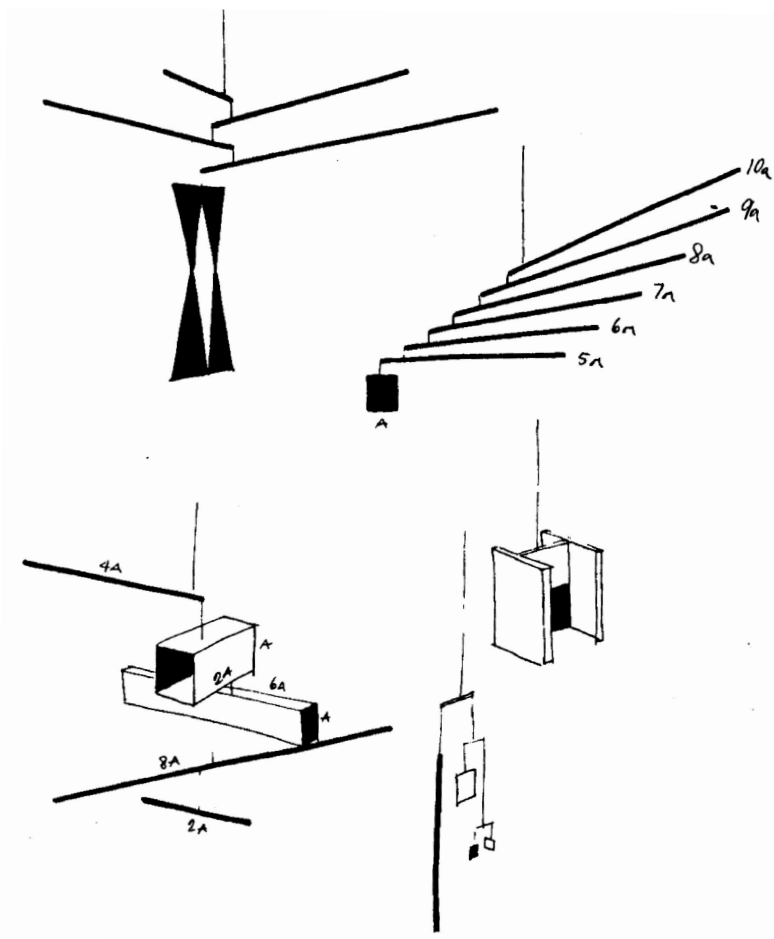
Uzmite granu sa lišćem i pogledajte Calderov mobil – zasnovani su na istom principu, imaju istu oscilaciju, isto dinamično ponašanje.

Svi elementi koji čine beskorisnu mašinu, sa druge strane, rotiraju oko svoje ose i ne dodiruju jedan drugog; izvedeni su iz geometrijskih figura i koriste obe strane rotirajućih elemenata za postizanje hromatskih varijacija. Često publika želi da sazna kako je nastala ideja i evo odgovora: 1933. godine u Italiji su naslikane prve apstraktne slike, one nisu bile ništa drugo do geometrijski oblici ili obojeni prostori bez ikakve veze sa takozvanom spoljašnjom prirodom. Često su ove apstraktne slike bile mrtve prirode sastavljene od geometrijskih oblika, naslikane na realističan način. Morandi je, govorilo se, pravio apstraktne slike pribegavajući flašama i vazama kao formalnom povodu. Naime, tema Morandijevih slika nisu bile boce već sama slika, zarobljena u tim volumenima. Dakle, boce ili trouglovi, bilo je svejedno, a sama slika trebalo je da nastane iz forme i boja elemenata koji su činili delo.

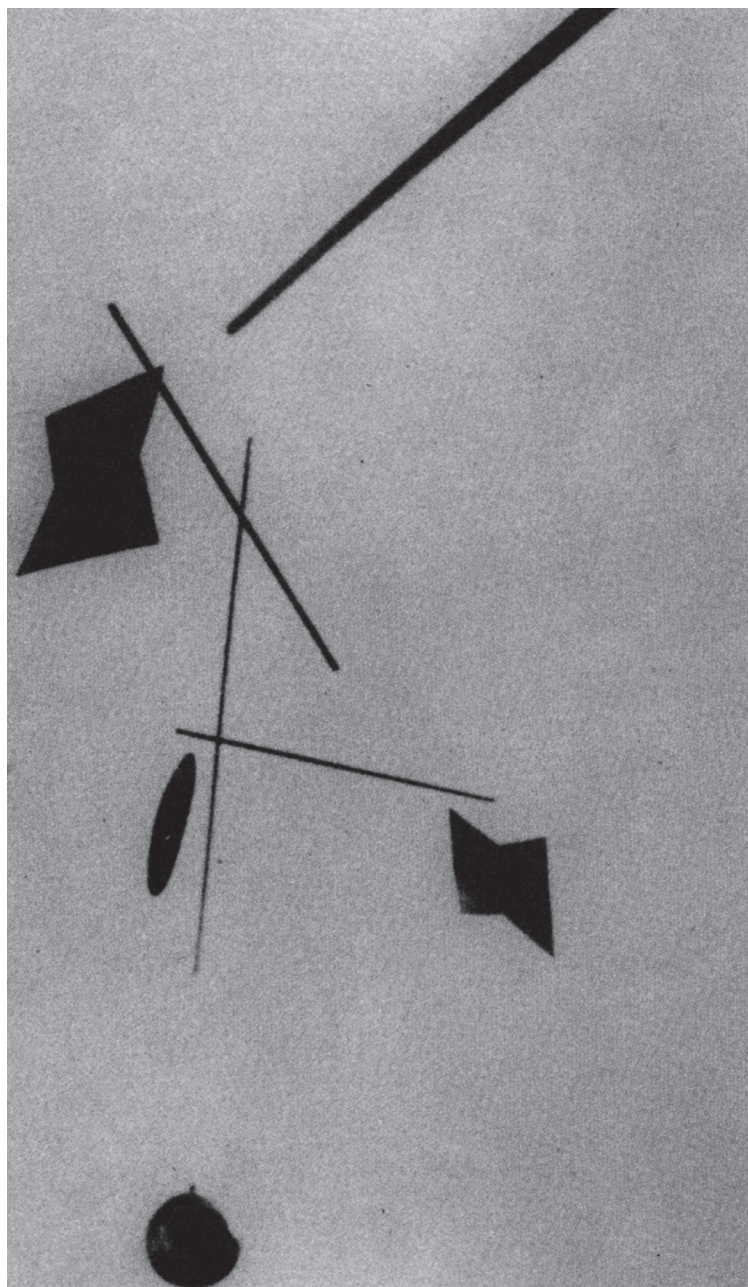
Ja sam mislio kako bi bilo interesantno da, umesto da slikam kvadrate i trouglove ili druge geometrijske oblike u

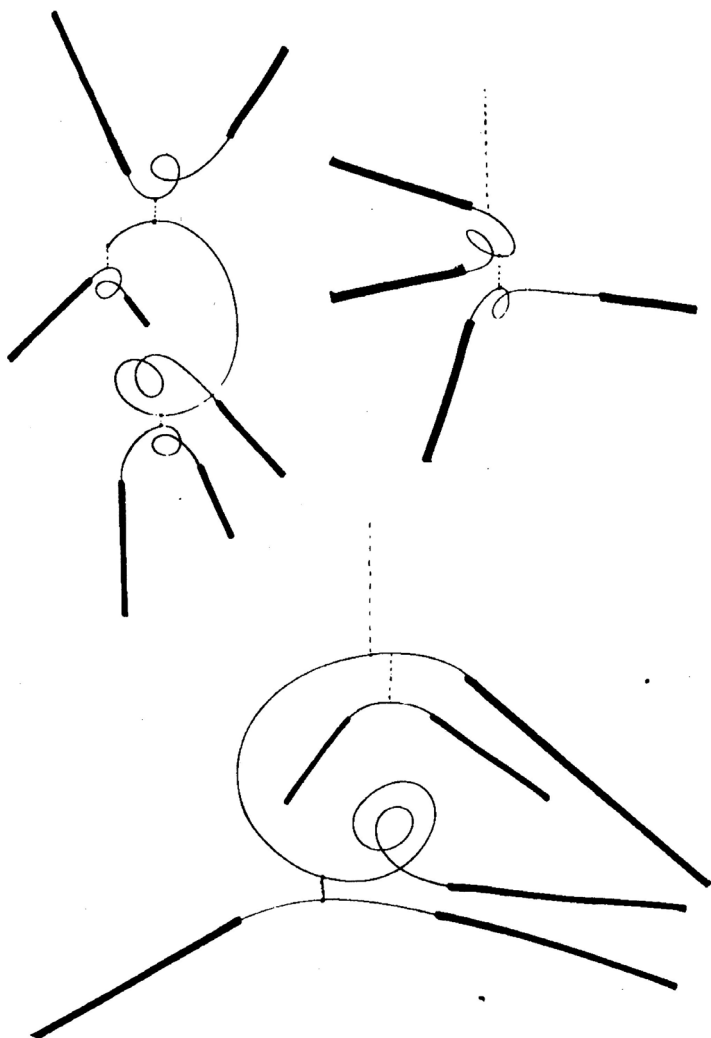
atmosfera koja je i dalje u duhu realizma (setimo se Kandinskog), oslobodim apstraktne forme iz statičnosti slike i da ih postavim u vazduh, da budu povezane tako da žive sa nama, u našem okruženju, da budu osetljive na stvarnu atmosferu. I tako sam uradio: isekao sam ove oblike, dizajnirao ih da budu u harmoničnim međusobnim odnosima, izračunao sam rastojanja i obojio im poledine (koje na slikama nikada ne vidite) drugim bojama u odnosu na lice: kada su se vrteli u vazduhu proizvodili su razne kombinacije. Napravio sam ih tako da budu veoma lagani i upotrebio sam svilenu nit kako bih postigao maksimalno rotiranje.

Ne znam da li je Calder pošao od istog principa, ali činjenica je da smo zajedno na vreme potvrdili da likovna umetnost prelazi sa dve ili tri dimenzije na četiri.

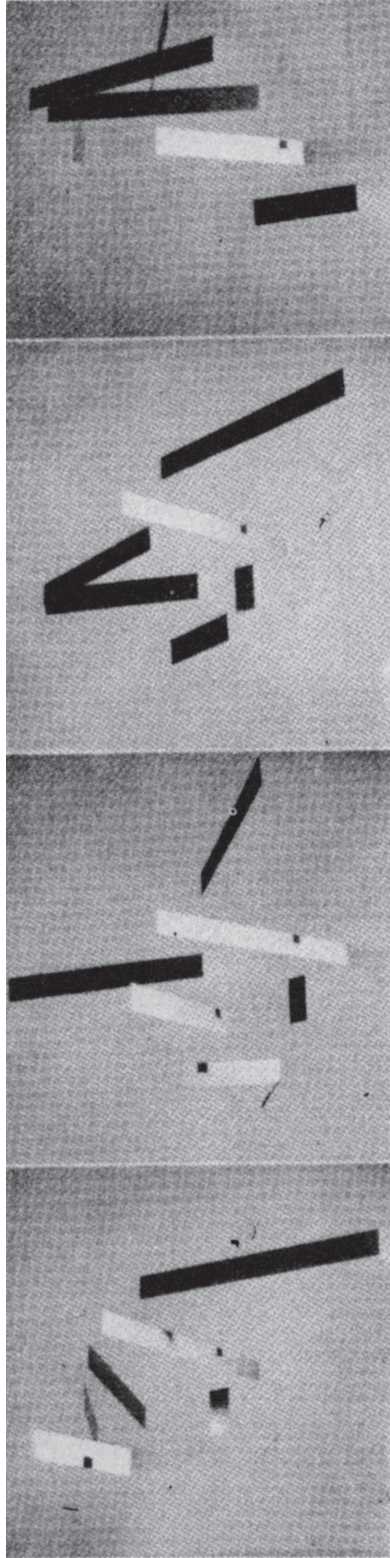
Beskorisne mašine, 1935-45.

Drugi primeri „beskorisnih mašina“ koje su osmišljene u tom razdoblju (1935–1954); napravljene su od balze, kartona i svilenih niti. Neke su realizovane pomoću elastičnih čeličnih žica i drvenih traka. Sastavni delovi su uvek povezani svilenim nitima. Čelična žica je davala posebnu elastičnost drvenim štapićima.

Beskorisna mašina
proizvedena serijski,
aluminijum, 1952.

Naziv „beskorusna mašina“ podložan je brojnim tumačenjima. Naša namera bila je da ove predmete shvatimo kao mašine jer su sastavljeni od delova koji se pomeraju i koji su međusobno povezani, a uz to i čuvena poluga (reč je o običnoj šipki, gvozdenoj, drvenoj ili od drugog materijala) jeste sama po sebi mašina, doduše, prvog tipa. Beskorusne su jer ne proizvode ništa, nikakva materijalna dobra, za razliku od drugih mašina; one nisu zamena za radnu snagu niti uvećavaju kapital. Pojedinci su tvrdili da su, naprotiv, izuzetno korisne jer proizvode duhovna dobra (slike, osećaj za lepo, oblikuju ukus, pružaju kinetičke informacije itd). Drugi su brkali ove beskorusne mašine, koje pripadaju svetu estetike, sa humorističkim mašinama koje sam crtao u studentskim danima isključivo da bih nasmejao prijatelje. Kasnije je izdavačka kuća Einaudi objavila ilustracije ovih šaljivih mašina u danas nedostupnoj knjizi koja nosi naslov *Munarijeve mašine*. Reč je o projektima za čudne mašine smišljene da pomeraju rep lenjog psa, da predviđaju praskozorje, da uliju notu muzikalnosti u štucanje i tako dalje, a inspiracija mi je bio čuveni američki ilustrator Rub Goldberg (1883-1970).

*Mašine ne bi postojale bez nas,
ali i naše postojanje više nije moguće bez njih.*

PJER DIKASE